

SİYASAL GÜÇ FAKTÖRÜ OLARAK ANAYASA MAHKEMESİ

Zafer GÖREN*

ÖZET

Geleneksel erkler dengesi sistemi, modern partiler devletinde fonksiyon yeteneğini kaybetmiştir. Erklerin ayrılması, denetiminin sağlanması ve bu denge sisteminin eski etki gücünü kazanabilmesi için yeni faktörlere ihtiyaç vardır. Bir denetim organı olarak Anayasa Yargısı burada devreye girer. Anayasa Mahkemesinin kurumsallaştırılması, daha çok "hukuk devleti" idealinden ve "erkler ayrılığı" ile iktidarın dengelenmesi isteğinden kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte parlamentonun üstünlüğünün dengelenmesi için sadece hukuk devleti düşüncesi yeterli görülmemiş, Anayasa Yargısının gerçek meşruluğunu, Anayasanın üstünlüğünden aldığı anlayışı ağırlık kazanmıştır. Anayasa Yargısı sadece ve daima hukuk normlarının olmadığı veya Anayasa Yargısının kendi yorumuna göre Anayasanın siyasal organlara takdir hakkı tanıdığı yerde son bulur. İşte bu nokta Anayasa yargısının fonksiyonel ve mantıksal sınırlandırmasıdır.

Anahtar kelimeler: *Anayasa Yargısı, Anayasanın bekçisi, yargıcın kendi kendisini sınırlaması, erkler ayrılığı, Anayasanın üstünlüğü*

CONSTITUTIONAL COURT AS A FACTOR OF POLITICAL POWER

ABSTRACT

The traditional model of the balance of powers has stopped functioning at the time of the modern states of political parties. In this situation, new factors are necessary to achieve the division of power, to check it and to get the effectiveness of this balance system back, The role of the Constitutional Review starts here as a control mechanism.

The reason of the institutionalization of the Constitutional Court is mostly based on the desire about rule of law ideal and the balance of power of governance.

However, the rule of law principle was not considered as sufficient to balance the supremacy of the Parliament.. It has been defended that Constitutional Review takes its real legitimacy from the supremacy of the Constitution. Constitutional Review ceases where there is not any legal norms or where Constitution gives discretionary right to the political bodies in accordance with the interpretation of Constitutional Review. This points to the logical and functional boundaries of the Constitutional Review.

Key words: *Constitutional Review, guardian of the Constitution, judicial self restraint, separation of powers, supremacy of the Constitution*

* Prof. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

I. Anayasa Yargısının Meşruluğu

Özgürlükçü demokratik bir devlette temel haklar, erkler ayrılığı ve hukuk devleti ilkeleri, insan onuruna uygun bir birlikte yaşam sağlayabilmek amacıyla Anayasada yer almış, temel haklar sadece dava edilebilir sübjektif haklar olarak formüle edilmekle yetinilmeyerek Anayasanın bekçiliğini yapmak üzere Anayasa Yargısı yaratılmıştır.

Ülkemizde Anayasa Mahkemesi 47 yıldan beri, anayasal düzenimizin önemli temel öğelerinden biri olarak, anayasal gerçekliği önemli ölçüde şekillendirmiş, Anayasayı somutlaştırmış ve onun Devlet yaşamımızda kök salmasını sağlamıştır.

Geleneksel erkler dengesi sisteminin, modern partiler devletinde fonksiyon yeteneğini kaybetmesi¹ nedeniyle, erkler ayrılığının korunması, denetiminin sağlanması ve bu denge sisteminin eski etki gücünü kazanabilmesi için Anayasa Yargısı devreye girmiştir.

Anayasa Yargısı, Anayasanın içerdiği özgürlükçü demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin garantörü olup Devlet iktidarının taşıyıcıları karşısında Anayasanın mutlaklığını korumaktadır.

Anayasa Mahkemesinin kurumsallaştırılması, daha çok “hukuk devleti” idealinden ve “erkler ayrılığı” ile iktidarın dengelenmesinden kaynaklanmaktadır. Devlet iradesinin ortaya konulmasına katılmayan bu kurul, bu görevle görevlendirilmiş organlar karşısında yer almakta ve gerektiğinde onları sınırlayabilmektedir.

Anayasa koyucu bilinçli olarak Devlet düzeninin korunması için önem taşıyan bu görevi, Devlet Başkanına ya da Parlamento'ya değil, özel bir mahkeme biçiminde kurulmuş olan bir Anayasa organına vermiştir. Bu Anayasa organı, bazı yasama işlemlerinin Anayasaya uygun olmaları nedeniyle hukuksal varlıklarını sürdürüp sürdüremeyeceğine ya da Anayasaya aykırı olmaları nedeniyle iptal edilip edilmeyeceğine karar vermekle görevlidir. Anayasa Yargısına verilen bu fonksiyon, hukuksal niteliği bakımından diğer yargı faaliyetlerinden farklı değildir. Ancak hukuksal ve eylemsel sonuçları bakımından önemli bir fark vardır. Çünkü bu fonksiyon, geri kalan tüm hukuka üstünlük taşıyan Anayasaya, yani Devlet yaşamının temel düzenine ilişkindir. Anayasa koyucu, Anayasa Mahkemesinin kurumsallaştırılmasıyla,

¹ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C 2, München 1980, s. 964.

Anayasanın belirlediği değer düzenini Devlet yaşamında aktif olarak gerçekleştirmek istemektedir.

Anayasa md. 153 f. I'e göre; "Anayasa Mahkemesi kararları kesindir". Aynı maddenin son fıkrasına göre bu kararlar, "yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar".

Anayasa Mahkemesine verilen sorumluluğun büyüklüğü, Anayasa normlarından çoğunun zorunlu olarak, soyut bir biçimde kaleme alınmış olduğu; Anayasada somutlaştırılması gereken kavramların varlığı; bunların yorumu için Anayasa yargıcına geniş bir takdir hakkının bırakıldığı; Anayasanın yorumunun, aynı zamanda onun geliştirilmesi demek olduğu düşünüldüğünde daha da netleşmektedir.

Çünkü hukuksal ilişkilerin ve hukuksal bilincin devamlı değişimi, Anayasanın temel ilkelerine de yansımak zorundadır.²

Anayasa Mahkemesinin bağımsızlığı, onun kendisini soyutlamasını ve diğer mahkemeler gibi hukuk dışı etkilerden kendisini korumasını gerektirmektedir. Anayasa Mahkemesi sadece dava taraflarının baskılarından değil, diğer güç faktörleri tarafından kararlarına yapılacak övgü ve eleştirilerden de etkilenmemelidir. Bununla beraber Anayasa yargısının bu yansızlığı, Başlangıç 4. prf.'ta ifade edilen, erkler ayırımının belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasıyla sınırlı, medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu kuralına uygun olarak, onun diğer Anayasa organları ile birlikte çalışma görevi üstlendiğini göz ardı etmesine neden olmamalıdır. Bu olgu, mahkemenin önüne getirilen uyuşmazlığı Anayasa düzeni ve Anayasa gerçekliği anlamında yani bu uyuşmazlığa neden olan realiteleri ve Anayasa yorumunun ortaya çıkaracağı pratik problemleri göz önünde tutarak değerlendirmesini gerektirmektedir.

Böylece Anayasa Mahkemesinin bağımsız bir Anayasa organı olarak kurumsallaştırılmasının, kararlarını politikadan etkilenmeden ve sonuçlarını hesaba katmadan veren ve onları sadece teorik Anayasa ideallerine göre yönlendiren bir kurula vermek demek olmadığı kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Tüm yargıçlar için geçerli olan mantıklı ve gerçeğe uygun hukuk yaratılması zorunluluğu, yorum konusunun özelliği ve kararlarının kapsamlı etkisi dolayısıyla Anayasa yargıcı için öncelikle geçerlidir.³

² Zinn, Georg August/Stein, Erwin., Einführung, Stein Erwin (edt): Verfassung des Landes Hessen, (s.1-37) Bad Homburg, Berlin, Zürich, 1963; BVerfGE 1, 13 (32 vd.), 6, 222 (240).

Anayasa Mahkemesi kararları, o an ilgililer için yaratacakları avantaj ve dezavantajlar bakımından değil, Anayasa Mahkemesinin ve diğer Anayasa organlarının aynı şekilde korumakla yükümlü olduğu, anayasal düzenin varlığını sürdürmesi ve Anayasanın örgütlediği Devletin varlığını sürdürmesi üzerindeki etkisi bakımından değerlendirilmelidir.⁴

1961 ve 1982 Anayasalarında Anayasa Mahkemesi, görevinin gerektirdiği bir Anayasa Organı statüsüne sahip kılınmıştır. Sadece anayasal statüsü değil, gördüğü fonksiyonun niteliği de Anayasa Mahkemesine yargı organı içinde özel bir konum kazandırmıştır.⁵

Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü'nün (RG.3.12.1986,s.19300) 2. md.'sine göre:

“Anayasa Mahkemesi, görevlerini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının sağladığı teminat.....altında yerine getirir”.

Anayasa Mahkememiz de, kendisini bir kararında genel yargı teşkilatı dışında bir mahkeme olarak nitelendirmiştir. Mahkemeye göre Anayasa Mahkemesi:“Genel Mahkemeler arasında yer alan bir derece mahkemesi değildir”.⁶

Anayasa Mahkemesinin tüm önemli yetkileri ve örgütlenişine ilişkin temel ilkeler Anayasada düzenlenerek⁷ basit yasa koyucunun gerçekleştirebileceği gelişigüzel değişikliklere karşı korunmuştur.

Anayasa Mahkemesi kanunları, kanun hükmünde kararnameleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nü ve sadece şekil yönüyle sınırlı olmak üzere Anayasa değişikliklerini, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve TBMM üyeliğinin düşmesine ilişkin parlamento kararlarını denetler, Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapar, siyasi partilerin kapatılmasına, devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verir, siyasi partilerin mali denetimini yapar, uyuşmazlık mahkemesi başkanını kendi üyeleri arasından görevlendirir.⁸

³ Leibholz Gerhard; Der Status des Bundesverfassungsgerichts, Bundesverfassungsgericht (edt): Das Bundesverfassungsgericht, (s.1-307) Karlsruhe, 1963.

⁴ Klein Fredrich: Bundesverfassungsgericht und richterliche Beurteilung politischer Fragen, Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Westfälischer Wilhelms-Universität, Münster 1966, s. 22; Rupp v. Brünneck Wiltraut: Darf das Bundesverfassungsgericht an das Gesetzgeber appellieren?, Schneider Hans Peter (edt.): Verfassung und Verantwortung, (s.221-245, s. 231) Baden Baden, 1983

⁵ Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2008, s. 387.

⁶ 11.2.1963 tarihli ve E. 1963/30; K. 1963/28 sayılı karar (RG. 13.3.1963, S.1353)

⁷ T.C. Anayasası md. 146-149.

⁸ Anayasa md. 148 ; md. 150; md. 152; md. 85.

Anayasamız, Anayasa Mahkemesine Devlet organları arasındaki uyuşmazlıkları çözüme fonksiyonu tanımamıştır.⁹

Anayasamız, Anayasa Mahkemesini bireyleri, kamu gücü tarafından temel haklarına yapılacak saldırılara karşı korumakla da görevlendirmemiştir.¹⁰

Anayasa Mahkemesi siyasal iktidarın taşıyıcıları karşısında gerçek bir yargı organı durumundadır.

Yüksek Mahkeme, salt başvuru üzerine faaliyete geçer. Sadece Anayasanın ve Anayasanın özel bir yetkisine dayanılarak¹¹ çıkarılmış bir yasanın öngördüğü yargılama yöntemlerine göre karar verir.¹² Salt hukuk kurallarına göre verilecek bir kararla çözümlenecek uyuşmazlıklar konusunda yetkilidir. Kararlarını daha önce belirlenmiş bir kritere, yani Anayasa kurallarına göre verir.

Her defasında Anayasa Mahkemelerinin fonksiyonunun yargısal niteliğinin yadsınması ve bu fonksiyonun hatalı bir şekilde politize olmuş adalet olarak algılanması, ya hukuk ve politikanın birbirlerinin karşısı olarak yanlış değerlendirilmesinin, ya da Anayasa Yargısının denetim kriterinden ve konusundan kaynaklanan özelliklerin göz ardı edilmesinin bir sonucudur.

Anayasa Mahkemeleri diğer mahkemelerden daha çok siyasal özellikler taşıyan konularda karar vermek zorundadırlar. Mahkemelerin kararları çoğu kere geniş kapsamlı siyasal etkiler doğurmaktadır. Ayrıca Anayasa Mahkemelerinin kararları ayrıntılı hukuksal kurallara dayanılarak değil, zorunlu olarak ilke normlar şeklinde konulmuş olan ve ayrıntılarının sonradan belirlenmesi gereken Anayasa kurallarına dayanılarak verilmektedir.

Bugün Anayasa normları, siyasal iktidar taşıyıcıları için sadece yetki sınırları olarak değil, direktifler olarak da anlaşılmaktadır. Böyle değerlendirildiğinde Anayasa Mahkemelerinin parlamentolardaki irade oluşumu süreci üzerindeki etkisi, siyasal iktidar yasama organı tarafından kullanıldığı sürece özellikle belirgindir. Bununla beraber Anayasa Mahkemesi, siyasal iktidarın araçlarını kullanmamaktadır. Kararlarının uygulamaya konulması ve geçerliliği so-

⁹ Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2008, s. 390; Kaboğlu İbrahim Özden, Anayasa Yargısı, Ankara 2007, s. 172; Krş. F.Alman Anayasası md. 93 (1) 2.

¹⁰ Krş. F.Alman Anayasası, md. 93 (1) 4 a.

¹¹ T.C. Anayasası md. 149 f. III.

¹² 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun md.19 vd. (RG. 13.11.1983, S.18220).

nuçta diğerk Anayasa organları tarafından kendisine gösterilen saygıya dayanmaktadır.¹³

Anayasa Mahkemesi hukuk normlarının yargıç bağımsızlığı içinde uygulanması biçiminde kendini gösteren geleneksel yargılama görevi dışında¹⁴ 14 Anayasa gereğince önüne getirilen hukuksal uyuşmazlıkta bireyler ve Devlet organları için, bağlayıcı nitelikte karar verme yetkisine sahip bir organdır. Böylece siyasal olaylar üzerinde etkili olmaktadır. Devletin siyasal organları onun kararlarına uymak ve kendilerini ona göre yönlendirmek zorundadırlar.¹⁵

Anayasa Mahkemesi, Anayasada düzenlenmiş, anayasal sistem içindeki hukuksal durumu ve yetkileri doğrudan doğruya Anayasa tarafından belirlenmiş ve Anayasa tarafından anayasal gerçekliği saptamak üzere görevlendirilmiş bir Anayasa organı niteliğindedir.¹⁶

Anayasa Yargısının aynı zamanda siyasal konular alanına da taşması onu bu noktada diğerk mahkemelerden ayırır. Ancak bu durum erkler ayrılığı ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır. Çünkü, Anayasada erkler ayrılığı dengeli bir biçimde düzenlenmiştir.

Bu olgu yukarıda ifade edildiği gibi, Anayasanın Başlangıç Bölümünde 4. prf.ta vurgulanmıştır.

Anayasa Mahkemesinin yetkileri konusunda Anayasada ve Anayasa Mahkemesi Yasası md. 18'de sayılan konular temel oluşturmaktadır (Enumerationsprinzip).

Anayasa Mahkemesinin yetkileri bakımından genel bir yetki kuralı değil, sınırlı bir sayım ilkesinin geçerli olduğu, Anayasada ve ilgili yasada belirtilmemiş konuların Anayasa Mahkemesinin önüne gelecek hukuksal uyuşmazlıkların konusunu oluşturamayacağı ve bu yetkilerin Anayasayı aşar bir biçimde genişletilerek yorumlanması, kıyas yolu ile veya hukuk politikası düşünceleri ile Anayasada bildirilmemiş veya en azından açık bırakılmış alanlara yayılmaması gerektiği savunulabilirse de Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Yasasında belirtilen yetkilerin geniş ve kapsamlı olmaları nedeniyle bir hukuksal uyuşmazlığın yorum yolu ile, Anayasada ve

¹³ Rupp v. Brünneck Wiltraut: Verfassungsgerichtsbarkeit und Gesetzgebende Gewalt, Schneider Hans Peter (edt.): Verfassung und Verantwortung, (s.339-369) Baden-Baden 1983.

¹⁴ Leibholz Gerhard: Der Status des Bundesverfassungsgerichts, Bundesverfassungsgericht(edt): Das Bundesverfassungsgericht (s.1-307) Karlsruhe 1963.

¹⁵ BVerfGE 1, 14.

¹⁶ Meyer Wolfgang/Ingo von Münch Fritz: Grundgesetz-Kommentar, C3, B2, München 1983, Art 93, KN. 5.

Anayasa Mahkemesi Yasası md. 18’de belirtilen durumlardan birine dahil olup olmadığına kesin olarak karar verme yetkisi salt Anayasa Mahkemesine aittir.

Anayasa Mahkemesi gibi geniş yetkilerle donatılmış bir mahkemeyi erkler ayrılığına dayalı bir demokratik sisteme yerleştirmenin kolay olmadığı açıktır.

Çünkü böyle bir sistemde Devlet iradesinin belirmesinde, halkın doğrudan seçtiği Parlamento ve onun çıkardığı yasalar rol oynar. Bu yasaları uygulayan, yürütme erkini kullanan hükümeti, Parlamento belirler ve denetler. Bağımsız mahkemeler de yasalara bağlılık içinde Devlet işlemlerinin hukuka uygunluklarını gözetmekle yükümlüdürler.

Parlamentonun çıkardığı yasaların Anayasaya uygunluğu konusunda karar verebilen bir yargı mekanizması (Anayasa Yargısı) bu güç dengesini değiştirmektedir. Bu olgu, “Devlet iktidarının dengelenmesi ve sınırlanması amacıyla demokrasi ilkesi, hukuk devleti önlemleri ile mükemmelştirilmektedir” denilerek haklı çıkarılmaktadır.¹⁷

Bununla birlikte Parlamentonun üstünlüğünün dengelenmesinin gerekçelendirilmesi için sadece hukuk devleti düşüncesi yeterli görülmemiş, Anayasa Yargısının gerçek meşruluğunu, Devlet iktidarını temel uzlaşma olarak bağlayan Anayasanın üstünlüğünden aldığı anlayışı ağırlık kazanmıştır.

Anayasanın üstünlüğü ilkesi, Devlet organlarını ve kişileri Anayasanın ruhunda duyarlı kılmaktadır. Anayasanın üstünlüğü ilkesi ve Anayasada güvence altına alınan haklar, tarihsel gelişimde uzun ve zor mücadeleler sonucu, devlet iktidarının taşıyıcılarına kabul ettirilebilmişlerdir.

Anayasanın üstünlüğü, ancak özel bir bekçisi varsa sağlanabilir. Alexander Hamilton, İngiliz yargıç Sir Edmund Coke gibi, (Federalist Yazılar No: 78 adlı eserinde) mahkemelerin Anayasanın bekçisi olmalarının eşyanın doğası gereği olduğunu belirtmiştir. ABD’de Yüksek Mahkeme 1803’te Marbury v. Madison davasında, devletin bütün işlemlerinin Anayasaya uygun olmaları gerektiğini, uygun değilse geçersiz olacaklarına dikkat çekerek Anayasanın üstünlüğünü vurgulamıştır. Daha sonra bütün Anayasa Mahkemeleri bu görüşü benimsemişlerdir.

¹⁷ Simon Helmut:Verfassungsgerichtsbarkeit, Benda/Maihofer/Vogel (edt.): Handbuch des Verfassungsrechts, B2, (s. 1137-1661) Berlin/New York 1994; Krş. Özden Yekta Güngör: “Ulusal Egemenlik ve Yargı Yetkisi” (Yasa Hukuk Dergisi, 1984, C6, S. 1, s. 796 vd.)

Anayasa Yargısı hukuk devleti ve demokrasi ilkelerinin tamamlayıcısıdır. Anayasa Mahkemeleri Anayasanın gerçek bekçileridir. Böylece çok eskilerden gelen erk ile hukuk arasındaki mücadele, hukukun lehine sonuçlanmıştır. Anayasa Mahkemeleri Anayasanın koruyucuları olmakla, ulusal bütünlüğü sağlamakta bir etken durumuna gelmişlerdir.¹⁸

Ancak bu sonuç, hukuk ve özellikle Anayasa Hukuku sadece var olan düzeni korumak için değil, özgürlük ve adalete daha da yakınlaşabilmek için bir araç ve bireye yapılacak saldırılara karşı bir güvence olarak anlaşıldığı sürece kabul görebilir.

Bunun için koşul, gerçekten geniş bir temel uzlaşmaya dayanan bir Anayasanın varlığıdır.

Yargı gücünün, kendisine ait zor kullanma araçları, parasal kaynakları üzerinde serbestçe tasarruf olanağı bulunmadığı, politikadan ve seçim kazanma baskılarından uzakta, sadece kanıtlar ve bilgelik ile saygınlık kazanabildiği için, erklerini ayıran bir sistemde, anayasal uzlaşmanın uzun süreli olarak sağlanıp geliştirilmesine ve Anayasanın geçerli kılınmasına ilişkin kapsamlı yetkileri, erkler içinde en zayıfına, yani yargı erkine emanet etmek mantıklı görünmektedir.

Bununla birlikte eski geleneksel okulun Devlet hukuku bilgileri Anayasa Yargısı düşüncesini eleştirmişlerdir. Yargı yolu devletine ya da adliye devletine doğru bir gelişime neden olabileceğini ileri sürmüşler, adaletin siyasallaşmasına, politikanın hukuklaşmasına karşı uyarıda bulunmuşlardır.

Önceleri Anayasa sorunlarına ilişkin bir yargılama, yargının fonksiyon alanı dışında görülmüştür. Bismark 1863’de Prusya Yasama Meclisinde bir mahkemenin bu yönde yetkilendirilmesi durumunda Anayasanın zedeleneyeceğine ve böylece yargıca aynı zamanda yasa koyucunun yetkisinin verilmiş olacağına dikkat çekmişti.

Sieye’nin bir “Anayasa jürisi” istemine karşın¹⁹ Napolyon Anayasaları bu kaygı ile, Anayasanın korunmasını bir mahkemeye değil ikinci bir meclise (Senato) vermişlerdir.²⁰

¹⁸ Stern Klaus: Constitutionalism Movements and New Constitutions, Türkiye Barolar Birliği (edt): Uluslar arası Anayasa Hukuk Kurultayı (s.1033-1042) Ankara 9-13 Ocak 2001 Yayın No: 12.

¹⁹ Kohl Helmut: Die politischen Reden des Fürsten Bismarck, 1982, C2, s. 172.: Krş. Ermacora Felix: Allgemeine Staatslehre, Berlin 1970, s. 773.

²⁰ Krş. 1799 t.li Anayasa, md. 21, 1852 t.li Anayasa, md. 29.

Amerika Birleşik Devletlerinde Supreme Court da daha çok önceleri yargısal denetim yetkisini kullanması nedeniyle “Yasamanın Üçüncü Meclisi”²¹ ya da “Gerçek ve Tek İkinci Meclis”²² olarak tanımlanmıştır.

Weimar Cumhuriyeti’nin başlangıcında, Alman İmparatorluğu Devlet Mahkemesi’ni,-Anayasaya uygunluk denetiminde, İmparatorluk organları arasındaki anayasal uyumsuzluklar²³ ve Anayasa şikayetleri konusunda yetkili kılınmış olan Avusturya Anayasa Mahkemesi (10.11.1920 tarihli Avusturya Anayasası md. 137 vd.) örnek alınarak- “Anayasanın bekçisi”²⁴ haline getirme istekleri arttığında, C. Schmitt şu görüşleri savunmuştur: “Anayasa yargısında, yargısal bir giysi içinde siyasi bir karar söz konusudur. Anayasa kurallarındaki duraksamalara ilişkin kararlar artık yargısal kararlar değildir.

Buna karşın bunların çözümünün bir mahkemeye devredilmesi, politikanın hukukileşmesi ve yargının siyasallaşmasına olmasına neden olur. Anayasa Yargısı kendi içinde bir çelişkidir”²⁵ H. Triepel de benzer görüşler savunmuştur: “Anayasa bir dereceye kadar Anayasa Yargısı ile çelişki içindedir”²⁶ Anayasa Yargısının bu yöndeki yorumu savaş sonrasında hemen çok az destek bulmasına karşın C. Schmitt’in bazı görüşleri yeni şekillerde açığa vurulmuştur: Mesela E. Forsthoff Alman Anayasa Mahkemesini “normal anlamda bir mahkeme” olarak nitelendirmemiştir.²⁷

1982 Anayasanın hazırlık çalışmaları sırasında, Anayasa Mahkemesi, Danışma Meclisi üyelerince: “siyasi nitelikte karar verebilen bir uzuv”(T. Güven); “Yasama organının kararları üzerinde bir nevi yasama fonksiyonu ifa eden bir organ” (F. Devrimsel); “siyasi bir mahkeme” (M. Hazer) şeklinde tanımlanmıştır.²⁸

²¹ Krş. Loewenstein Karl: Verfassungslehre 2 B, Tübingen 1969, s. 249.

²² Krş. Haller Walter: Supreme Court und Politik in den USA, 1972, Bern, (s.323-331).

²³ 33 DJT (1924), Graf zu Dohna / Triepel Hans: (33 DJT, 1925, s. 31 vd. ve 45, 59 vd); (34. DJT 1926); Anschütz Gerhard :(34 DJT 1927 s. 193 vd, 213 vd.)

²⁴ R StGH; RGZ 118, Ek. s. 4.

²⁵ Schmitt Carl: Verfassungsrechtliche Aufsätze, Berlin 1958. s. 98, 100; Schmitt Carl, Verfassungslehre B4, Berlin 1965, s. 119.

²⁶ Schmitt Carl: Verfassungslehre B4, Berlin 1965, s. 98.

²⁷ Forsthoff Ernst: Die Umbildung des Verfassungsgesetzes, Festshrift für Schmitt Carl., Berlin 1959, s. 35-58.

²⁸ Çağlar Bakır: Parlamentolar ve Anayasa Mahkemeleri, Teori ve Pratik ve Anayasa Yargısının Sınırları Problemi (Anayasa Yargısı 3, 1986, s.137-186, s. 183).

Ancak bugün artık Anayasa Yargısını bir yargı olarak değerlendiren görüş egemendir.²⁹ Bu görevi yerine getiren kurumlar bağımsız yargıçların görev yaptığı mahkemelerdir. Anayasa Yargısının yetkileri ve yargılama usulü Anayasada ve ilgili yasada düzenlenmiştir. Yargıçları salt hukuka göre, bağlayıcı olarak karar verirler.

Anayasa Yargısı düşüncesi zamanla öyle güçlü bir biçimde kendisini kabul ettirmiştir ki artık onun meşruluğu değil, kurulmuş ve kabul edilmiş bir Anayasa Yargısının sınırlarının nerede aranması gerekeceği sorusu ilgi odağını oluşturmuştur.

Ancak sınırların aranması olgusu “Anayasanın bekçisi” olarak nitelendirilen Anayasa Yargısı’nı kesinlikle kendi meşru fonksiyonlarını sınırlamaya neden olmamalı ve Anayasaya yaşam veren kararlarını vermekten alıkoymamalıdır.³⁰

Şüphesiz Anayasa, Devlet organlarının iyi çalışmasını amaçlamakta ve devletin yönetilemez bir duruma getirilmesini istememektedir.

Anayasa ve Anayasa Yargısı, Devlet gücünün kullanılmasını dengelemek, sınırlamak ve insan haklarını, barışın, adaletin ve Devletin temeli olarak garanti etmek görevini üstlenmişlerdir. Bu garantinin vazgeçilmezliği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güçlendirilmiştir.

Anayasa Yargısının bir Anayasa organı olarak nitelendirilmesinden kaynaklanan kendine özgü özellikleri vardır. Anayasa Yargısı temel siyasal organların faaliyeti ile çok yakın bağlantılar içindedir ve Devletin siyasal yönetiminde etkili olmaktadır. Politika ile olan bu bağlılığı her defasında, yeniden onun yargısal niteliği ve ilke olarak Anayasa Yargısının varlığı konusunda kaygı ve duraksamalara neden olmuştur.

Anayasanın salt, Anayasa Yargısına yargı bölümünde yer vermiş olmasına ve Anayasada Anayasa Mahkemesi’nin Yüksek Mahkemeler başlığı altında düzenlenmiş olmasına bakarak bunu Anayasa Yargısının yargısal niteliği

²⁹ Geiger Willi: Gezetz über das Verfassungsgericht, Kommentar, Berlin, Frankfurt 1951, §, KN. 6; Jahrreiss Hermann: “Verfassungsrechtsprechung und Verfassungsgericht”(Recht-Staat-Wirtschaft, C.4, Düsseldorf 1953, s. 208-219) ;Wintrich Josef: Wesen und Grenzen der Verfassungsgerichtsbarkeit, Festschrift für Nawiasky, München 1956, s. 92-203.x

Hesse Konrad: Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland, B12, 1980, s. 14 III 3 c; Maunz Theodor: Maunz Theodor-Dürig Günter-Herzog Roman-Scholz Ruppert, Grundgesetz Kommentar, München 1990, Art. 94 KN. 2; Stern Klaus: Verfassungsgerichtsbarkeit des Bundes und der Länder, 1978, s. XXVI

³⁰ Simon Helmut:Verfassungsgerichtsbarkeit, Benda/Maihofer/Vogel (edt.): Handbuch des Verfassungsrechts, B2, (s. 1137-1661) Berlin/New York 1994.

lehinde pozitif hukuksal bir dayanak olarak değerlendirmek çok yüzeysel bir belirleme olacaktır. Bu tür bir yorum (İtalyan Anayasası madde 134 vd; Avusturya Anayasası md. 137 vd. de olduğu gibi) bir kısım Anayasalarda Anayasa Mahkemesinin Anayasanın bağımsız bir bölümünde yer almış olmasından Anayasa Yargısının yargı olmayıp, Anayasa hukuksal nitelikte, kendine özgü bir fonksiyon olduğu ve geleneksel yargı erkine de dahil olmadığı³¹ sonucunu çıkaran yorum kadar inandırıcı değildir. Gerekçenin daha derinlerde aranması gerekmektedir.

Anayasa Yargısı, bir yargılama sürecinde hukuka uygun olanın ne olduğu konusunda, Anayasa Hukuku ölçeğine göre bağlayıcı olarak karar vermek anlamına gelmektedir.³² Hukuka uygun olan için kriteri daima bir hukuk kuralı oluşturur. Her yargılamada olduğu gibi Anayasa Yargısında da hukuk kuralı temel koşuldur.³³

Anayasa basit bir normlar bütününden daha çok anlam taşımakla birlikte, her şeyden önce ve her zaman hukukun anlatımıdır ve Devletin hukuksal temel düzenidir. Ama Anayasa bir hukuksal normlar sistemi ise bunun mantığında herhalde Anayasa normlarına saygıyı denetleyecek bir yargısal organın kurulması vardır.

Anayasanın doğası, H. Triepelin ileri sürdüğü gibi Anayasa Yargısı ile çelişkili değildir.³⁴ Tersine Anayasa Yargısı, anayasal devlet düşüncesinin mükemmelleşmesini sağlar. Bu olgu savaştan sonra bu kadar çok Devletin Anayasa Yargısını benimsemesinin nedenini açıklamaktadır.³⁵

Bununla beraber bu temel nitelendirme ile Anayasa Yargısının kendine özgü özelliği belirgin kılınmış değildir. Bu özellik öncelikle Anayasa Yargısının uyguladığı hukuk materyalinde yani Anayasada bulunmaktadır. Anayasa Yargısının özel durumu Anayasa Hukuku'nun kendine özgü niteliğinden kaynaklanmaktadır.³⁶

³¹ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C2, München 1980. s. 943.

³² Krş. Jahrreiss H., "Verfassungsrechtsprechung und Verfassungsgericht" (Recht-Staat-Wirtschaft. C4, Düsseldorf 1954, s. 223); Wintrich Josef: Wesen und Grenzen der Verfassungsgerichtsbarkeit, Festschrift für Nawiasky, München 1956, s. 201 vd..

³³ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. C2. München 1980, s.944.

³⁴ Triepel Hans: "Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit"(VVDStRL Heft. 5 Berlin-Leipzig, 1929, s. 8).

³⁵ Stern Klaus: Das staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. C. 2. München 1980. s. 944; Mosler Herman: Verfassungsgerichtsbarkeit der Gegenwart, 1962, s. IX vd.

³⁶ Schenke Wolf-Rüdiger: "Der Umfang des Bundesverfassungsgerichtlichen Überprüfung", (NJW 1979, s. 1322 vd.); Säcker Horst: "Die Rechtsmacht des Bundesverfassungsgerichts gegenüber dem Gesetzgeber" (BayVBL 1979, s. 197).

Anayasa Hukuku siyasal konularla ilgilidir. Siyasal konuların hukukudur.

Anayasa Hukuku, Anayasa organlarının yetkilerini, hareket biçimlerini, kurumlarını, işlem ve karar mekanizmalarını düzenler. Devletin kuruluş ilkelerini ve özellikle temel haklarda anlatımını bulan ve siyasal iktidara sınırlar koyan değer yargılarını normlandırır. Bu konular aynı zamanda Anayasa Yargısının da konularıdır. Onun kendisine özgü niteliği büyük oranda hukuk materyalinin bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Anayasa Yargısı çoğunlukla “siyasal yargı” “olarak tanımlanmaktadır.³⁷ Ancak siyasal konulara ilişkin yargı sadece Anayasa Hukukuna özgü değildir. siyasal işlemler hemen her hukuk alanının ve her yargıç kararının konusu olabilirler.

Bununla beraber siyasal konular kural olarak ve en azından yoğunluk açısından, Anayasa Hukukuna ve Anayasa Mahkemesi kararlarına özgüdürler.³⁸ Ancak bu olgu yargılama sürecinde gerçeği aramaya ve bir karara varmaya ilişkin hukuksal metot terk edilmediği sürece Anayasa Hukukunu ve Anayasa Mahkemesi kararını siyasallaştırmaz.³⁹ Başka bir deyişle yargıyı politikadan ayıran kararın konusu değil, kararın kuruluşudur.⁴⁰ Yargı salt hukuk kriterine göre bir değerlendirmedir. Buna karşılık siyasal kararların kriterleri, amaçları, ölçekleri, motivasyonları farklıdır.⁴¹

Anayasa Hukuku, diğer hukuk alanlarına oranla daha geniş ve belirsiz normlar, genel ilkeler içerir. Anayasada, özellikle temel haklar alanında belirsiz ve geniş kavramlar vardır. Bu kaçınılmaz zorunluluktur.⁴² Çünkü Anayasa, üstlendiği fonksiyondan ötürü detayla çok az ilgilenmek zorundadır. Anayasa Hukukunun bu şekilde geniş, belirsiz, özellikte genel ilkeler ve hukukun genel ilkeleri türünde kurallar içermesi ile uzun bir zaman süreci için ve çeşitli siyasal gelişmeler ötesinde esneklik sağlanabilir. ABD Anayasası 200 yılı aşkın bozulmayan yürürlüğünü öncelikle bu uyum yeteneğine borçludur.

Kendisine Anayasanın hukuksal anlamının belirlenmesi görevi verilmiş bir organın özel bir fonksiyon üstlendiği açıktır. Bu organa Anayasayı sadece

³⁷ Krüger Herbert: Allgemeine Staatslehre, B2, Stuttgart 1966, s. 692.

³⁸ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik deutschland, C 2, München 1980, s. 945; Krş. Kıratlı Metin: “Anayasa Mahkemeleri ve Siyasal Polemikler”(AÜSBFD, Eylül-Aralık 1992, C37, s. 3-4, s. 126).

³⁹ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik deutschland, C2, München 1980: s. 945.

⁴⁰ Krş. Dolzer Rudolf: Die Staatstheoretische und Staatsrechtliche Stellung des Bundesverfassungsgerichts, Berlin 1971, s. 58, 68 vd.

⁴¹ Bu konuda bakınız: BVerfGE 36, 1 (14); BVerfGE 46, 127 (160); BVerfGE 3, 58 (135).

⁴² Roellecke Gerd: Politik und Verfassungsgerichtsbarkeit, Heidelberg, 1961, s. 170 vd.; Sachs Michael: Die Bindung des Bundesverfassungsgerichts an seine Entscheidungen, München, 1977, s. 13, 97; Balta Tahsin Bekir: “Türk Anayasa Yargısı” (AÜHFD, S. 1-4, C18, s. 562).

normal bir yasa gibi yorum yetkisi verilmemiş aynı zamanda onu geliştirme, mükemmelleştirme, kalitesini yükseltme görevi de verilmiştir.

Anayasamız, Anayasa Mahkemesine Anayasanın yorumu yetkisini tanımamıştır. Yani Anayasa Mahkemesine sırf yorum yapsın diye başvurulamaz.. Anayasa Mahkememiz, Anayasa ve Kanunlar üzerindeki görüş ve yorumunun belirtilmesini isteyen başvuruları reddetmiştir.⁴³ Ancak her mahkeme gibi Anayasa Mahkemesi de önüne gelen uyuşmazlıklarla ilgili olarak Anayasayı uygularken Anayasa kurallarının yorumunu yapacaktır.⁴⁴

Bugün tüm hukuk alanlarında sözü edilen, hukukun uygulanması ile hukuk yaratılması arasındaki sınır Anayasa Yargısında tümden belirsiz bir duruma gelmiştir. Anayasa Yargısının görevi, sadece Anayasanın tercümanı olmak veya onun diğer devlet organları tarafından şekil açısından gözetilmesini denetlemek olarak anlaşılabilir.

Anayasa Hukukunda yorum diğer hukuk dallarından daha güçlü bir şekilde, soyut Anayasa ilkelerinden, hukuk somutlaştırılması ve hukuk türetilmesidir.⁴⁵ Bununla birlikte somutlaştırma amacından saptırılarak yeni bir norm koyma fonksiyonu üstlenilmemelidir.⁴⁶

Anayasa Yargısının üstlendiği somutlaştırma yoluyla, yaratıcı, hukuk oluşturucu ve geliştirici, yani yapıcı nitelikteki bu işlev, siyasal bir işlev olarak nitelendirilebilir. Ama bu, yasa koyucunun veya hükümetin işlevinden farklı anlamda bir siyasal işlevdir. Çünkü daha önce var olan hukuk kriterine göre yönlendirilmiştir. Sürekli hukuk içerikli olarak kalır. Sadece belli konulara ilişkindir. Genel anlamda hukuk yaratmaz.⁴⁷ Yargılamanın mantıksal sonucudur, hukuk üretme işlevinin sonucu değildir. Yargıç soyut hukuktan salt kendisine sunulan olay için ve salt bu amaçla somut hukuk yaratmaktadır. Kendisi tarafından yeni değerler ve normlar üretilmemekte

⁴³ 12.6.1964 tarihli ve E. 99/ K.48 sayılı karar (RG. 18.9.1964. S.11810)

⁴⁷Wieacker Franz: Zur rechtstheoretischen Präzision des prf. 242 BGB Tübingen 1956, s. 15.
⁴⁸Krş.Wintrich Josef : Wesen und Grenzen der Verfassungsgerichtsbarkeit, Festschrift für Nawiasky, München 1956, s. 206; Leibholz Gerhard: Strukturprobleme der modernen Demokratie, B3, Frankfurt 1967-1974, s. 177.

⁴⁴ Tikveş Özkan: “Anayasa Mahkemesinin Teşkilat ve Fonksiyonları” (İHFM, 1967, C33, S. 1-2, s. 111).

⁴⁵ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C2, München 1980, s. 946.

⁴⁶ Wintrich Josef: Wesen und Grenzen der Verfassungsgerichtsbarkeit, Festschrift für Nawiasky, München 1956, s. 205 vd.; Anayasa md. 153 f. II.

⁴⁷ Wieacker Franz: Zur rechtstheoretischen Präzision des prf. 242 BGB Tübingen 1956, s. 15.

tersine var olan norm çerçevesinde yorumlanmakta, yargılanmakta ve karar verilmektedir.⁴⁸

“Kral Yargıç” ya da daha çağdaş bir anlatımla “Siyasal Yargıç” ve “Sosyal Mühendis” benzetmeleri bu olgunun kökten yanlış değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁹

Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin bütün kararları fonksiyonları gereği bir yasayı iptal etmek zorunda olsalar bile yürürlükteki hukukun yorumu ile yetinmelidirler. Anayasa Mahkemesinin otoritesinin riske sokulmaması, bu sınırın gözetilmesine bağlıdır.

Anayasa Yargısı, Anayasa Hukuku sorunlarında bağlayıcı karar veren bir yargı ise, bu yargının konusunu Anayasa oluşturacaktır. Bu nedenle Anayasanın Devlet yaşamı için önemi, Anayasa Yargısının da önemini ortaya koyar. Anayasa ve Anayasa Yargısı çok yakın bir ilişki içindedirler. Bu ilişkiyi Kägi en isabetli şekilde ifade etmiştir. “Anayasa Yargısına ilişkin görüşünü söyle, nasıl bir Anayasa anlayışına sahip olduğuna söyleyeyim”.⁵⁰

Bu belirlemeye şunu eklemek gerekir: Anayasa Yargısının varlığı sadece Anayasaya egemen olan anlayışı belirlemekle kalmaz, aynı zamanda belli bir Devlet anlayışının, Devlet kurumlarının birbirleriyle ve vatandaşlarla olan ilişkisinin bir anlatımıdır. Bu nedenle Anayasa Yargısı, hem pozitif Devlet hukukunun ana konularından birini, hem özgürlükçü demokratik, modern anayasal devlet teorisinin temelini oluşturur.

Kapsamlı yetkilerle donatılmış bir Anayasa Yargısı ile, yani yargı erkinin bir kurumu ile yargı, belli bir biçimde Devlet iradesinin ortaya konulması sürecinde etkili olmaktadır.

Anayasa Yargısı ile Anayasa, Devlet ve toplum içinde devamlı ve etkili bir güncellik kazanmış, Anayasa Yargısı, norm koyma, yürütme ve idare yanında Devlet yaşamının yapıcı bir faktörü durumuna gelmiştir. Anayasa Yargısı, Devletin bütünleştirilmesi faktörüne dahil olmakla, onunla yargı erki, gerçek bir Devlet erki durumuna gelmiştir.

Anayasa Mahkemelerinin Anayasa organı olarak nitelendirilmesinin bir nedeni vardır. Anayasa Yargısında karar kılma, Anayasa sorunlarının

⁴⁸ Krş. Wintrich Josef : Wesen und Grenzen der Verfassungsgerichtsbarkeit, Festschrift für Nawiasky, München 1956, s. 206; Leibholz Gerhard: Strukturprobleme der modernen Demokratie, B3, Frankfurt 1967-1974, s. 177.

⁴⁹ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C2, München 1980, s. 947.

⁵⁰ Kägi Werner: Die Verfassung als rechtliche Grundordnung des Staates, Zürich, 1945, (971), s.147.

çözümünde bir dönüm noktası oluşturmuş, anayasal devletçiliğe yeni bir boyut, yeni bir değer kazandırmıştır.

Bu nedenle Anayasa Yargısı olan Devletlerle Anayasa Yargısı olmayan Devletlerde siyasal etkinlik alanı tümünden farklıdır. Ancak bu anlayış bugünün Devlet şekilleri öğretisinde henüz belirgin kılınmamıştır.

Anayasa Mahkemeleri görev ve yetkilerini doğrudan Anayasadan alan bağımsız organlardır.⁵¹ Bazı düşünürlerce Anayasanın uygulanması işlevinin, özellikle norm iptali söz konusu olduğunda, siyasal açıdan yaratıcı bir özellik taşıdığı ileri sürülmüş ve iptal kararları “negatif yasama” olarak nitelendirilmiştir.⁵² Hatta Anayasa Mahkemesinin Yasama üstü bir kurum olduğu görüşü bile savunulmuştur.⁵³

Anayasa Yargısı, Anayasa Hukukuna saygıyı güvence altına almak istemektedir. Kuruluşundaki amaç Anayasanın korunmasına hizmet etmektir.

Anayasa Yargısı, Anayasanın mutlaklığı ve bağlayıcılığının güvence altına alınması için hukuksal bir koruma aracı durumundadır. Anayasa Mahkemelerine bu nedenle genelde “Anayasanın bekçisi” olma fonksiyonu tanınmıştır.⁵⁴

II. Anayasa Yargısının Sınırları

Anayasa yargısının karşıtları daima Anayasa yargısı kararlarının siyasal niteliğini ileri sürmüşlerdir.⁵⁵ Bu düşünce çoğunlukla “yargıç vetosu” “yargısal sansür” “yargıçlar hükümeti”, “yedek yasa koyucu” veya “üçüncü meclis” benzetmeleri ile vurgulanmıştır.⁵⁶

Bu eleştiri yanlış bir temele dayanmaktadır; Gerçi Anayasa yargısı, Anayasa Hukukunun siyasal konuların hukuku olduğu gibi, siyasal konulara ilişkin bir yargılamadır. Anayasa uyuşmazlıkları daima siyasal uyuşmazlıklardır.⁵⁷ Ancak siyasal konulara ilişkin yargılama yapmak siyasal kararların metotlarının uygulandığı bir yargılama demek değildir. Anayasa Yargısında

⁵¹ Marcic Rene: Verassung und Verfassungsgericht, Wien 1963, s. 202.

⁵² Stern Klaus: Verfassungsgerichtsbarkeit des Bundes und der Länder, Hamburg 1978, s. XXV.

⁵³ Erem Faruk: Ceza Usulü Hukuku, Ankara 1964, s. 303.

⁵⁴ Krş. Schmitt Carl: Der Hüter der Verfassung, B2, Tübingen 1969, s. 1 vd.

⁵⁵ Lamprecht-Malonowski, Richter Machen Politik, Frankfurt am Main 1979, s. 9 vd.; Waserman Rudolf: Bewahrung des Rechtsstaats (Diskussion), Köln 1977, S. 13 vd., 25; Freund J.; Auf dem Weg zum Richterstaat, 1979, S. 53 vd..

⁵⁶ Häberle Peter: Kommentierte Verfassungsrechtsprechung, Königstein/Ts. 1979, s. 429.

⁵⁷ Triepel Hans: “Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit”(VVDStRL, Heft 5, Berlin-Leipzig 1929, s. 8).

siyasal konular, daima hukuk kuralları kriterine göre değerlendirilir. Anayasa Yargısı sadece ve daima hukuk normlarının olmadığı veya Anayasa Yargısının kendi yorumuna (somutlaştırmasına) göre Anayasanın siyasal organlara takdir hakkı tanıdığı yerde son bulur.⁵⁸ İşte bu nokta Anayasa yargısının fonksiyonel ve mantıksal sınırınıdır.⁵⁹

Bununla birlikte Anayasa Yargısı, yasa koyucunun ön plana çıkarılması yönünde yorum yapmaya çalışmamalıdır. Çünkü anayasal devletin mantığı, ne bu ne de öteki gücü mutlaklaştırmak değil, sadece Anayasanın üstünlüğünü sağlamaktır.

Bu bakış açısı altında Anayasa Mahkemesinin norm denetimi yetkisi ilke olarak doğrudur.

Ancak denetim kriteri olarak alınan Anayasa kuralları, Anayasa Mahkemesinin fonksiyonel sınırlarını belirleyecektir.

1. Fonksiyonel sınırları korumak için bazı ek kurumlar geliştirilmiştir. Bunlardan birisi Anayasa Yargısı yargıcının kendi kendini sınırlaması (judicial-self restraint) ilkesidir.⁶⁰ “Judicial-self restraint” ilkesi anayasal düzenin korunması konusundaki yetkinin azaltılması ya da zayıflatılması anlamına gelmeyip, Anayasa tarafından yaratılmış ve onun tarafından sınırlanmış alanda serbest politika yapmaktan çekinmek anlamına gelmektedir. Judicial-self-restraint ilkesi Anayasa tarafından diğer Anayasa organlarına serbest politika yapmaları için ayrılmış alanın açık bırakılmasını amaçlamaktadır.⁶¹ Anayasa Mahkememiz de Judicial-self-restraint’e örnek oluşturacak kararlar vermiştir.⁶²

F. Alman Anayasa Mahkemesine göre yargıcın kendisini sınırlaması ilkesi Devlet saldırılarının ortadan kaldırılması söz konusu olduğunda değil, yasa koyucuya anayasa-hukuksal denetim yoluyla sosyal düzenlemeler konusunda talimatlar verilmesini engellemek amacıyla kullanılmalıdır. Yasa koyucu-

⁵⁸ Leibholz Gerhard: Strukturprobleme der modernen Demokratie B3, Karlsruhe 1967, 1974, s. 176.

⁵⁹ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C2, München 1980, s. 957.

⁶⁰ Zeidler Wolfgang: Verfassungsgerichtsbarkeit, Gesetzgebung und Politische Führung, Köln 1980, s. 48 vd.

⁶¹ BVerfGE 36, 1 (14 vd).

⁶² 1.3.1984 tarihli ve E. 1984/1; K. 1984/2 sayılı karar (AMKD. S. 20, s. 161); Çağlar Bakır: “Anayasa Yargısında Yorum Problemi, Karşılaştırmalı Analizin Katkıları” (Anayasa Yargısı, 2, 1986 s. 163-195); Benzer yönde 9.10.1987 tarihli, E. 1987/23; K. 1987/27, sayılı karar (AMKD S. 23, s. 380-381); 22.5.1987 tarihli, E. 1986/17; K. 1987/ 11 sayılı karar (AMKD S. 23, s. 225-226).

nun bu konudaki iradesi Anayasa Mahkemesi kararlarıyla olabildiğince az zedelenmelidir.⁶³

(a)Yargıcın kendini sınırlama yöntemleri arasında birinci sırada “Anayasaya uygun yorum”dan söz etmek gerekir.

Amerikan Yargısının eski bir geleneğini oluşturan bu yönetime göre bir yasa. Anayasayla bağdaşır bir şekilde yorumlanabiliyorsa iptal edilmemelidir.⁶⁴

Ancak F. Alman Anayasa Mahkemesine göre “Yasanın sözü ile yasa koyucunun açıkça anlaşılabilir iradesi arasında çelişkiye düşüldüğünde bu yorum geçerli değildir.”⁶⁵ F. Alman Anayasa Mahkemesi bu yorum metodunu öncelikle bir temel hakkın etki gücünün artırılması, geliştirilmesi amacı ile uygulamıştır.⁶⁶

Anayasa Mahkememiz de Anayasaya uygunluk denetiminde Anayasaya uygun yorum tekniğini kullanmaktadır.⁶⁷

(b)Bir başka kendini sınırlama yöntemi olarak F. Alman Anayasa Mahkemesi Anayasaya aykırı yasaların (ipso-iure) doğrudan iptaline her durumda karar vermeyip, kararında salt Anayasaya aykırılık açıklaması ile yetinmektedir. Hatta mahkeme, iptali mahkemenin kararından itibaren geçerli sayan Avusturya ve Türk Anayasa Yargısı’na benzer biçimde kısmen süreli bir yürürlüğü sürdürme kararı vermektedir.⁶⁸ Bu olgu yasa koyucunun eşitlik ilkesini savsakladığı ve belli bir grubu hukuka aykırı bir biçimde mağdur kıldığı durumlarda duraksamasız öngörülmüştür.⁶⁹

(c)Anayasa yargısının sınırlarını koruma yöntemlerinden bir başkasını oluşturan Amerikan “political-question-Doctrin”i ise karakteristik bir şekilde siyasal özellik gösteren konularda bir karar vermeyi reddetmekte ve yargılanmazlık etkisini kabul etmektedir.⁷⁰ “political-question-Doctrin”in Türk Anayasa Hukuku ile bağdaştırılması mümkün değildir. Çünkü, Anaya-

⁶³ BVerfGE 4, 331 (351).

⁶⁴ BVerfGE 4, 331 (351).

⁶⁵ BVerfGE 18, 97, 111.

⁶⁶ BVerfGE 6, 55 vd (72).

⁶⁷ 20.9.1984 tarihli, E. 1984/18; K. 1984/10; sayılı karar (AMKD S. 20, s. 298); Çağlar Bakır: “Anayasa Yargısında Yorum Problemi, Karşılaştırmalı Analizin Katkıları”, (Anayasa Yargısı, 2, 1986, s. 163-195) ; 28.9.1984 tarihli, E. 1984/1, sayılı karar (AMKD S. 20, s. 504).

⁶⁸ Adamovich Ludwig Karl-Spanner Hans: Handbuch des österreichischen Verfassungsrechts, B5, Wien 1957, s. 395 vd; S. 261 vd.

⁶⁹ Leibholz Gerhard/Reinhard Rupprecht, Bundesverfassungsgerichtsgesetz,, Köln 1971, § 78 KN. 4 ve § 95 KN. 6.

⁷⁰ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C2, München 1980, s. 942.

sa yargıcı daima önüne gelen konuya ilişkin bir hukuk kuralı olup olmadığını araştırmak ve varsa bu hukuk kuralını uygulamak zorundadır.

Yargıcın sorunun siyasi olması, siyasal mercilerce daha iyi bir karar verileceği gerekçeleri ile veya sorumluluk taşımak istememesi nedeniyle çekimser davranması yargılamadan kaçınma anlamına gelir.

Anayasa hukuksal denetim normunun belirsiz ve kapsamlı niteliğinin, yargısal denetim faaliyetini güçleştirdiği açıktır. Ama bu olgu yargıcı karar verme yükümlülüğünden kurtarmaz.⁷¹

III. Anayasa Yargısı, Anayasanın üstünlüğünü diğer Devlet fonksiyonları karşısında geçerli kılmak zorundadır. Onun görevi, siyasal erk taşıyıcının denetiminin ve dengelenmesinin sağlanmasıdır. Onun varlığından ve fonksiyonundan denge kaynaklanmaktadır. Çünkü hem yasama, hem yürütme, işlemlerinin Anayasaya uygunluğunun denetleneceğini hesaba katmak zorundadırlar.

Yasalar Anayasaya aykırı olduklarında iptal edilebilirler, ama bundan Anayasa Mahkemelerinin diğer Anayasa organları karşısında üstünlüğünü çıkarmak doğru değildir.⁷²

Bu tür bir üstünlük sınırlaması tüm Anayasa organlarının eşit olduğunu gözden uzak tutmaktadır. Üstlük, altlık ilişkileri ancak bu konu Anayasada düzenlendiğinde söz konusu olabilir. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: Bir anayasal Devlette sadece “Anayasanın üstünlüğü” vardır.

Organlar kendilerine Anayasanın verdiği yetkileri bu Anayasanın öngördüğü görev dağılımına uyarak kullanmakla yükümlüdürler.⁷³

Anayasa Yargısında, yasama ve yürütmede olduğu gibi doğrudan harekete geçme yetkisi yoktur. Anayasa Yargısı birinci planda bir denetim erkidir. Sadece başvuru halinde harekete geçer. Sadece ona sunulan devlet işlemlerinin anayasa-hukuksal yönü konusunda karar vermekle yükümlüdür.

Devlet, yasama ve yürütme erklerine gelişmeleri için mutlaka serbest bir alan bırakmaktadır. Bununla birlikte bu alan sınırsız değildir. Anayasa sınırları içerisinde bir serbest alandır. Anayasa ile sınırlar çizilmesi ve bu

⁷¹ Friesenhahn Ernst: Bundesverfassungsgericht, Gesetzgebung und politische Führung, 1980, s. 57 vd.

⁷² Marcic Rene: Verfassung und Verfassungsgericht, Wien 1963, s. 202 vd. (205).

Leibholz G.erhard: Strukturprobleme der modernen Demokratie, B3, Frankfurt 1967, 1974, s. 172; Friesenhahn Ernst: Verfassungsgerichtsbarkeit in der Gegenwart, Köln Berlin; Krş. Balta Tahsin Bekir: “Türkiye’de Anayasa Yargısı”, (AÜHFD, 1961, s. 1-4, C18, s. 547-565)

⁷³ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C2, München 1980, s. 965.

sınırların Anayasa Mahkemelerince denetimi anayasal devletin özünü oluşturur.⁷⁴

Hukukun bu üstünlüğü ve Anayasanın tüm Devlet erkleri karşısında en üst durumda oluşunu kabullenme, siyasal güçlerle, ara güçler için her zaman kolay olmayabilir. Ancak Anayasa Yargısının, herkes için bağlayıcı nitelikte, Anayasa hukuksal temel uzlaşmanın korunması amacına hizmet ettiğinin bilincine sahip olunmalıdır. Devlet gücünün kullanılması ancak hukukla meşru kılınır. Bu legitimasyon Anayasaya uygun bir yargılama ile gerçekleşir.

Anayasa Yargısı kararlarının kalitesi ve inandırma gücü de onun denetim fonksiyonunu hukukun emrinde ve fonksiyon amacına uygun bir biçimde yerine getirmesine bağlıdır.

Anayasa Yargısının amacı, sadece somut bir durumda hukuksal birliğin ve barışın sağlanması ile sınırlı kalmayıp, Anayasada anlatımını bulan ve toplum için vazgeçilemez olan temel uzlaşmanın korunmasıdır.

Toplumsal uzlaşmanın korunması bir hukuk toplumunun varlık koşuludur. Anayasa ve Anayasa Mahkemesi bu nedenle yoğun bir biçimde birbirleriyle ilişkilidir. Anayasa Yargısı, Anayasayı somutlaştırır ve güncelleştirir, ayakta tutar ve her şeyden önce onun gelişimini sağlar.⁷⁵

Erkler ayrılığının aşındırıldığı ya da Yasama ile Anayasa Yargısı arasında sınır çatışmalarının bulunduğu iddia edilmesi durumunda, öncelikle Anayasa Mahkemesinin Anayasada belirlenmiş yetki alanının gözden uzak tutulmaması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesinin Anayasada sayılan yetkileri onun siyasal süreçte önemli bir faktör oluşturduğunu göstermektedir. Böylece Anayasa Mahkemesi “siyasi bir güç faktörü olarak” nitelendirilebilir. Mahkeme Anayasa adına karar vermektedir. Yargılama yaparken ölçüğü siyasi bir topluluğun Anayasası olduğu için siyasi alanda etkili olmaktadır.⁷⁶

⁷⁴ Haverkate Görğ: Gewissheitsverluste im Juristischen Denken, Berlin 1977, s. 226 vd., 26 vd.; Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, München 1980, s. 966.

⁷⁵ Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, C2, München 1980, s. 967.

⁷⁶ Peter Häberle: Verfassungsgerichtsbarkeit zwischen Politik und Rechtswissenschaft, Königstein 1980, s. 59.

Anayasaya aykırı normları iptal edebilen, Anayasaya aykırı bir siyasi partiyi kapatabilen, yüce divan sıfatıyla görev yapan bir mahkeme. Devletin siyasal yaşam düzenine dengeleyici olarak etkili olmaktadır.⁷⁷

Siyasi etkilenme dikkate alındığında hala geleneksel anlamda bir yargı fonksiyonundan söz edilebilir mi? Yoksa erkler ayrılığı kuramının yasama yürütme ve yargı erklerine, dördüncü bir erkin eklenmesinden mi söz etmemiz gerekir?

3.2.1984 tarihli 19300 sayılı Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 2 ye göre: "Anayasa Mahkemesi görevlerini T.C. Anayasasının sağladığı teminat... altında yerine getirir." Mahkemenin 1963 tarihli bir kararında, mahkemenin genel mahkemeler arasında yer alan bir derece mahkemesi olmadığı vurgulanmıştır.⁷⁸

Mahkeme diğer bütün Anayasa organları karşısında bağımsız ve özerk bir mahkemedir.⁷⁹ Anayasa Mahkemesinin üstün statüsü Anayasadan kaynaklanmaktadır.

Mahkemenin Anayasanın yorumuna ilişkin tüm sorunlarda son söze sahip ve Anayasanın en üstün bekçisi olduğu açıktır.⁸⁰

Anayasa, Anayasa Mahkemesine normları vasıtasıyla faaliyetinin ölçөгünü vermektedir.

Diğer bütün Anayasa organları da Anayasaya uygun hareket etmek, Anayasaya ve temel haklara saygı göstermek ve özgürlükçü demokratik temel düzeni korumak ve garanti etmek zorunda olmakla birlikte, Anayasa Mahkemesi son Anayasa hukuksal bağlayıcılıkla, Anayasa hukuksal bir sorun hakkında son sözü söyleyebilmektedir.

Bütün bunlara karşın Anayasa Mahkemesinin üstün güçle donatıldığını söylemek mümkün değildir. Çünkü doğrudan değil başvuru üzerine harekete geçmektedir .

Mahkemeye ne zaman ve ne şekilde başvurulabileceği Anayasada ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanunda (2949

⁷⁷ Peter Häberle: Verfassungsgerichtsbarkeit zwischen Politik und Rechtswissenschaft, Königstein 1980, s. 59.

⁷⁸ 11.02.1963 tarihli, E.1963/30;k.1963/28 sayılı karar (RG. 13.03.1963, S.11354)

⁷⁹ Krş. Klaus Schlaich: Das Bundesverfassungsgericht, B3 Frankfurt/Main 1993, s. 20-22.

⁸⁰ Krş.Gerhard Leibholz: Der Status des Bundesverfassungsgerichts, Bundesverfassungsgericht(edt): Das Bundesverfassungsgericht 1951 - 1971 (s.1-307) Karlsruhe 1971.

sayılı 10.11.1983 tarihli) ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Anayasada sayılanların dışında Mahkemenin başka bir yetkisi yoktur.⁸¹

Mahkeme özellikle denetleyici, yetki sınırlayıcı bir fonksiyonla donatılmıştır. Görevi, politikayı doğrudan hukuka bağlı ve tabi kılmaktır. Çünkü Anayasa, güç ve hukuk arasındaki çok eskilerden gelen gergin ilişkide hukukun yararına bir tercih yapmıştır.⁸²

Yargılama çerçevesinde Anayasayı yorumlama ve uygulama konusundaki sınırlı görev Anayasa Mahkemesine aittir. Siyasette uygulanan amaca uygunluk mülahazaları onun yetki alanına dahil değildir. Buna uygun olarak F.Alman Anayasa Mahkemesi de yasa koyucunun amaca en uygun, en mantıklı ve hakkaniyetli çözümü bulup bulmadığını araştırmayı reddetmektedir.⁸³ Anayasa Mahkemesi, kararları kaçınılmaz olarak siyasi sonuçlar doğursa da, siyasi bir organ olarak değil bir yargı organı olarak yaratılmıştır.⁸⁴

Yargının mantıken politikanın faaliyet alanından ayrılabilir olup olmadığı sorusuna ilişkin olarak yargılama ile kural koyma arasındaki nitel fark ileri sürülmekte, karar vermenin yargının, kural koymanın politikanın işi olduğuna dikkat çekilmektedir.⁸⁵

Ama yine de hukuk ve siyaset arasında bir sınır çizilebilmesine hizmet eden uygulanabilir bir kriterler katalogu bulunmadığını itiraf etmemiz gerekir.

Norm denetim mercii olarak Anayasa Mahkemesinin sorumluluk alanının kapsamı konusunda ölçüt, zorunlu olarak soyut ifade edilmiş olan Anayasa kurallarıdır.

⁸¹ Krş.Gerhard Leibholz: Der Status des Bundesverfassungsgerichts, Bundesverfassungsgericht (edt):. Das Bundesverfassungsgericht 1951 - 1971, (s.1-307) Karlsruhe 1971. ;Klaus Schlaich: Das Bundesverfassungsgericht, B 3, Frankfurt/Main 1993, s. 27, 296, 303.

⁸² Helmut Simon: Verfassungsgerichtsbarkeit, Benda/Maihofer/Vogel (edt.):Handbuch des Verfassungsrechts, B2 (s. 1137-1661) Berlin/New York 1994.

⁸³ Krş. BVerfGE 36, 174 (189);38, 312 (322).

⁸⁴ Thomas Clemens: Das Bundesverfassungsgericht im Rechts und Verfassungsstaat: Sein Verhältnis zur Politik und zum einfachen Recht; Entwicklungslinien seiner Rechtsprechung, Michael Piazzolo (edt.): Das Bundesverfassungsgericht ein Gericht im Schnittpunkt von Recht und Politik, (s. 13-16) Mainz München 1995.

⁸⁵ Oscar Bülow: Gesetz und Richteramt, Leipzig 1885, s. IV F.14.

Devlet gücünün dengelenmesi konusunda Anayasanın yetkili kıldığı bir Devlet organı için kendi sorumluluk alanını özenle ve duyarlılıkla belirlemek, en doğal görev olmalıdır.⁸⁶

KAYNAKLAR

- Adamovich Ludwig Karl-Spanner Hans: Handbuch des österreichischen Verfassungsrechts, B 5, Wien 1957.
- Balta Tahsin Bekir: "Türkiye'de Anayasa Yargısı", (AÜHFD, 1961, S. 1-4 C 18, s. 547-565.
- Çağlar Bakır: "Anayasa Yargısında Yorum Problemi, Karşılaştırmalı Analizin Katkıları", (Anayasa Yargısı, 2, 1986, s. 163-195)
- Çağlar Bakır: Parlamentolar ve Anayasa Mahkemeleri, Teori ve Pratik ve Anayasa Yargısının Sınırları Problemi (Anayasa Yargısı 3, 1986, s. 137-186).
- Dolzer Rudolf: Die Staatstheoretische und Staatsrechtliche Stellung des Bundesverfassungsgerichts, Berlin 1971.
- Erem Faruk: Ceza Usulü Hukuku, Ankara 1964.
- Forsthoff Ernst: Die Umbildung des Verfassungsgesetzes, Festschrift für Schmitt Carl, Berlin 1959 ;
- Freund J.; Auf dem Weg zum Richterstaat, 1979.
- Friesenhahn Ernst: Verfassungsgerichtsbarkeit in der Gegenwart, Köln, Berlin.
- Friesenhahn Ernst: Bundesverfassungsgericht, Gesetzgebung und politische Führung, 1980.
- Geiger Willi: Gesetz über das Verfassungsgericht, Kommentar, Berlin, Frankfurt 1951.
- Gerhard Leibholz: Der Status des Bundesverfassungsgerichts, (edt):Bundesverfassungsgericht, Das Bundesverfassungsgericht 1951 - 1971 (s. 1-307) Karlsruhe 1971.
- Häberle Peter: Kommentierte Verfassungsrechtsprechung, Königstein/Ts. 1979.
- Häberle Peter: Verfassungsgerichtsbarkeit zwischen Politik und Rechtswissenschaft, Königstein 1980.
- Haverkate Görg: Gewissheitsverluste im Juristischen Denken, Berlin 1977.
- Helmut Simon: Verfassungsgerichtsbarkeit, in: Benda/Maihofer/Vogel (edt.): Handbuch des Verfassungsrechts, B2, Berlin/New York 1994..
- Hesse Konrad: Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland, B12, Heidelberg 1980.
- Jahrreiss H., "Verfassungsrechtsprechung und Verfassungsgericht" (Recht-Staat-Wirtschaft. C4, Düsseldorf 1954, s. 223)
- Jahrreiss Hermann: "Verfassungsrechtsprechung und Verfassungsgericht"(Recht-Staat-Wirtschaft, C 4, Düsseldorf 1953, s. 208- 219)
- Jutta Limbach: Das Bundesverfassungsgericht als politischer Machtfaktor, (HFR 1996, S.12, s. 1-67)

⁸⁶ Jutta Limbach: Das Bundesverfassungsgericht als politischer Machtfaktor, (HFR 1996, S 70, s. 1-67.)

- Kaboğlu Ibrahim Özden, Anayasa Yargısı, Ankara 2007, s. 172;
 Kıratlı Metin: “Anayasa Mahkemeleri ve Siyasal Polemikler”(AÜSBFD, Eylül-Aralık 1992, C. 37, S. 3-4, s. 126).
- Klaus Schlaich: Das Bundesverfassungsgericht, 3. B. Frankfurt/Main 1993.
 Kohl Helmut: Die politischen Reden des Fürsten Bismarck, 1982, C 2.
 Klein Fredrich: Bundesverfassungsgericht und richterliche Beurteilung politischer Fragen, Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Westfälischer Wilhelms-Universität, Münster 1966, s.22.
- Krüger Herbert: Allgemeine Staatslehre, 2 B, Stuttgart 1966.
 LeibholzGerhard: Der Status des Bundesverfassungsgerichts,Bundesverfassungsgericht,(edt):Das Bundesverfassungsgericht, Karlsruhe 1963.
- Leibholz G.erhard: Strukturprobleme der modernen Demokratie, B3, Frankfurt 1967, 1974.
- Leibholz Gerhard/Reinhard Rupprecht, Bundesverfassungsgerichtsgesetz,, Köln 1971.
- Lamprecht-Malonowski, Richter Machen Politik, Frankfurt am Main 1979.
 Maunz Theodor/Schmidt-Bleibtreu Bruno-Klein Friedrich/Ulsamer Gerhard: Bundesverfassungsgerichtsgesetz, Kommentar München, 1989.
 Marcic Rene: Verfassung und Verfassungsgericht, Wien 1963.
 Maunz Theodor: Maunz Theodor-Dürig Günter-Herzog Roman-Scholz Ruppert, Grundgesetz Kommentar, München 1990.
 Meyer Wolfgang/Ingo von Münch Fritz: Grundgesetz-Kommentar, C.3, 2B. München 1983.
- Mosler Herman: Verfassungsgerichtsbarkeit der Gegenwart, 1962.
 Oscar Bülow: Gesetz und Richteramt, Leipzig 1885.
 Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2008.
 Özden Yekta Güngör: “Ulusal Egemenlik ve Yargı Yetkisi” (Yasa Hukuk Dergisi, 1984 C 7, S.1, s. 796 vd.)
- Roellecke Gerd: Politik und Verfassungsgerichtsbarkeit, Heidelberg, 1961.
 Rupp v. Brünneck Wiltraut: Darf das Bundesverfassungsgericht an das Gesetzgeber appellieren?, Schneider Hans Peter (edt.): Verfassung und Verantwortung, Baden Baden, 1983 (s.221-245)
- Rupp v. Brünneck Wiltraut: Verfassungsgerichtsbarkeit und Gesetzgebende Gewalt, Schneider Hans Peter (edt.): Verfassung und Verantwortung, (s.339-369) Baden-Baden 1983.
- Sachs Michael: Die Bindung des Bundesverfassungsgerichts an seine Entscheidungen, München, 1977.
- Säcker Horst: “Die Rechtsmacht des Bundesverfassungsgerichts gegenüber dem Gesetzgeber” (BayVBL 1979, s. 197).
- Schenke Wolf-Rüdiger: “Der Umfang des Bundesverfassungsgerichtlichen Überprüfung”, (NJW 1979, s.1322 vd.)
- Schmitt Carl: Der Hüter der Verfassung, 2. B, Tübingen 1969.
 Schmitt Carl: Verfassungsrechtliche Aufsätze, Berlin 1958.
 Schmitt Carl Verfassungslehre, 4.B., Berlin 1965.

- Simon Helmut: Verfassungsgerichtsbarkeit, Benda/Maihofer/Vogel (edt.), Handbuch des Verfassungsrechts, B2, (s. 1137-1661) Berlin/New York 1994.
- Stern Klaus: Verfassungsgerichtsbarkeit des Bundes und der Länder, Hamburg 1978.
- Stern Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. C2. München 1980.
- Thomas Clemens: Das Bundesverfassungsgericht im Rechts und Verfassungsstaat: Sein Verhältnis zur Politik und zum einfachen Recht; Entwicklungslinien seiner Rechtsprechung, Michael Piazzolo (edt): Das Bundesverfassungsgericht ein Gericht im Schnittpunkt von Recht und Politik, (s. 13-16) Mainz München 1995.
- Tikveş Özkan: “Anayasa Mahkemesinin Teşkilat ve Fonksiyonları” (İHFM, İstanbul 1967, C33, S.1-2, s.111).
- Triepel Hans: “Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit”(VVDStRL, Heft 5, Berlin-Leipzig 1929, s. 8).
- Wasserman Rudolf: Bewährung des Rechtsstaats (Diskussion), Köln 1977, S. 13 vd.,
- Wieacker Franz: Zur rechtstheoretischen Präzision des prf. 242 BGB Tübingen 1956.
- Wintrich Josef: Wesen und Grenzen der Verfassungsgerichtsbarkeit, Festschrift für Nawiasky, (s.192-203) München 1956,
- Zeidler Wolfgang: Verfassungsgerichtsbarkeit, Gesetzgebung und Politische Führung, Köln 1980.
- Zinn Georg August/Stein Erwin:, Einführung, Stein Erwin (edt.): Verfassung des Landes Hessen, Bad Homburg, Berlin, Zürich, 1963.